

ПРИСЪСТВИЕТО НА ЛЮДМИЛА УЛИЦКА В ДИГИТАЛНОТО ПРОСТРАНСТВО¹

Даниела Георгиева

Софийски университет „Свети Климент Охридски“ (България)

LYUDMILA ULITSKAYA'S PRESENCE IN THE DIGITAL SPACE

Daniela Georgieva

Sofia University St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

ORCID ID: 0009-0000-0377-9783

E-mail: daniela_biserovag@abv.bg

Abstract. The purpose of this text is to comment on the ways in which Russian postmodern author Ludmila Ulitska is perceived by modern Bulgarian readers on the internet. The main focus rests on the different visions created about the author in a digital environment, while also looking for an answer to the question of whether and to what extent she is still relevant for the Bulgarian book market. In this article, the aim is also to clarify certain stylistic features in Lyudmila Ulitska's texts, to highlight the reasons for her popularity in the Bulgarian and Russian literary contexts, and to try to explain to the reader the reactions of the Bulgarian public on popular websites.

Keywords: postmodern, Postmodernism, Ludmila Ulitskaya, online reception, digital space

Резюме. Настоящият текст има за цел да коментира начините, по които руската постмодерна авторка Людмила Улицка бива възприемана от съвременните български читатели в интернет пространството. Основен фокус са различните визии, които се създават за авторката в дигитална среда, като се търси и отговор на въпроса дали и до каква степен тя все още е актуална за българския книжен пазар. В полето на тази работа се поставя за цел и уточняването на определени стилови особености в текстовете на Людмила Улицка, шрихираат се причините за популярността ѝ в българския и руския литературен контекст и се прави опит да се обяснят възможните читателски реакции на българската публика в популярни интернет сайтове.

Ключови думи: постмодерен, Постмодернизъм, Людмила Улицка, Интернет рецепция, дигитално пространство

---

¹ Текстът е създаден в рамките на проекта „Дигитална хуманитаристика и литературни изследвания (подходи, инструменти и ресурси)“, № 80-10-67/25.04.2023 г.

ПРИСЪСТВИЕТО НА ЛЮДМИЛА УЛИЦКА...

Руската постмодерна авторка Людмила Улицка бива възприемана от съвременните български читатели достатъчно положително и за това има немалко следи в интернет пространството. Различните визии, които се създават за нея в дигитална среда, поставят множество въпроси на преден план, като сред тях са дали и до каква степен тя все още е актуална за българския книжен пазар и доколко спада творчеството ѝ към „масовата литература“ и „чиклит“² стила.

Донякъде името Людмила Улицка очаквано се свързва с понятието „масова литература“, както и се оказва формиращо на концепциите за т.нар. „нова женска проза“. За първи път като прозаик тя се появява през 80-те години на миналия век, но парадоксално или не, авторката, която държи на идеята за корена и наследствеността в голяма част от творчеството си, добива първоначалната си популярност първо в Париж, а чак след това в Русия. Известността ѝ идва с повестта „Сонечка“ (1992) и романа „Медея и нейните деца“ (1996), а в началото на новия век се сдобива и с една от най-престижните руски награди – Букер-Смирноф, с което Улицка става една от малкото дами, които са я спечелили. По отношение на основната тематика, поне в романистиката си Людмила Улицка залага на митологичната нотка, преплетена със семейната драма. Тя избира да се справя и с идеологическата криза, като пише, обръщайки фокуса върху вътрешния свят на човека, нарушавайки времевите и пространствените категории. Романите ѝ се основават на принципа на интертекстуалността, със засилено внимание към детайлите и живите метафори. Всичко споменато я превръща в значеща фигура за поколението, което активно чете текстовете ѝ от 80-те години на миналия век до днес и което разчита изключително на способността на Улицка да потопява читателите си по специфичен начин в сюжетните мрежи на своя епос.

Необходима е кратка тезисна обосновка на въпроса защо изобщо името Улицка и понятията „масова литература“, „рецепция“ и особено „интернет рецепция“ предполагат да бъдат разглеждани паралелно. Към тази тема може да се подходи относително праволинейно – изследването на рецепцията и интернет рецепцията се различават основно по достъпността на информацията, а не само по количеството проявен интерес към определена тема. Допълнително си струва да се отбележи, че в този текст възприемането на понятието „масова литература“ няма абсолютно никаква

---

² Терминът се появява за първи път в края на 80-те години на ХХ в. като университетски жаргон, ориентиран към изследването на женската традиция в литературата. В средата на 90-те години на миналия век терминът придобива иронична натовареност, а към настоящия момент този тип литература се възприема като творба с неангажиращ сюжет.

претенция да коментира качествата на който и да е литературен текст и основният опит ще бъде ориентиран към оттласкването от първосигналното желание да се припишат определени положителни или отрицателни качества в този случай на прозата на Людмила Улицка. Интересът към нейните дигитални следи в българските критически и любителски текстове на различни в своята позиция читатели е продиктуван преди всичко от изначалния интерес към по-новата (но не най-нова) руска проза и след това – от по-различния женски почерк в края на миналия век.

Текстовете на Людмила Улицка във времето се доказват като доста благодатни за основа на други текстове – особено в руски контекст има достатъчно примери за дипломни работи и дисертационни трудове, които включват името на авторката или като основен водещ елемент в текста, или като още една допълнителна гледна точка. Споменавайки това обаче, е редно да се уточни, че в основата на конкретния текст българските възприятия за постмодерната писателка остават водещи и гореспоменатото влияние на Людмила Улицка в строго научното литературно поле няма да бъде подложено на коментар. Изключение правят моментите, в които информацията ще има по-скоро статистическо отношение към текста и ще служи за основа на друг тип аргументация.

Не може да се каже, че българската литературна критика е особено въодушевена от произведенията на Улицка – тя не я коментира негативно, но понякога и мълчанието ѝ може да се счете като достатъчно заявена позиция. Отсъствието на повече коментарни текстове върху творчеството ѝ частично се обяснява с липсата на необходимост или разбиране на типа проза, предлаган от авторката. Твърде смело би било изказването, че Улицка съвсем остава в сянка – тя по-скоро бива оценена от читателите с по-задълбочени литературни интереси. Все пак има няколко имена, които отдават значение на белетристиката на постмодернистката. Едно от тях е Радостина Велева, в чиято статия със заглавие „Людмила Улицка – критически погледи“, публикувана в електронното списание за хуманитаристика „Littera et Lingua“, се коментира проявата на митотворчеството в текстовете на авторката. Митът е разгледан като близък с приказното, но и като близък на т.нар. „нови митологии“, опиращи се на семейните връзки. По отношение на митотворчеството Велева заявява, че е възможно да се поемат няколко посоки: „мита като близост с приказното (и с руската народна приказка), митологичното като дълбинно архетипно и като лично митотворчество, доближаващо се по-скоро до „новите митологии“ на XX век“ (Veleva 2011). Всичко това, изказано по по-

ПРИСЪСТВИЕТО НА ЛЮДМИЛА УЛИЦКА...

различен начин, прави впечатление и на читателите на Улицка, което е и основната причина тя да има устойчиво ядро от почитатели.

Последната спомената творческа особеност естествено привлича голяма част от литературоведите, студентите, изучаващи филология, както и „некатегоризираните“ любители на литературата. Прост пример може да се даде само с едно въвеждане на интернет адрес: в руския сайт за свободно четене на дисертации, дипломни работи и научни трудове от всякакъв калибър *disserCat* името „Людмила Улицка“ още в заглавието се среща повече от 45 пъти. Сайтът обаче не предлага възможност за прецизно търсене – може да се сортират разработки по години, по тип труд и научна насоченост, но не може да се извършва търсене по ключови думи. От друго по своята цел търсене, свързано с постмодернизма, се оказва, че на Улицка често са посветени цели глави и по-големи сегменти от различни дисертации и тезиси. На питането какво прави съчиненията на авторката толкова благодатни за анализ и дали всъщност често ентусиастите не попадат в мрежите на един привидно неусложнен текст не може да се отговори еднозначно. Бързата справка в *disserCat* показва, че по-голям афинитет към романистиката на Улицка имат дамите, докато мъжкото присъствие в литературознанието често я разглежда в съпоставка или в допълнение към друг автор, но тази особеност е продукт на бегло наблюдение, доколкото настоящото изследване не се стреми и няма за цел да бъде джендър позиционирано.

Друго възможно обяснение за силното присъствие на Улицка в съвременните научни литературни среди е нейната актуалност. Маниерът на авторката не е особено непознат за прочелите поне няколко постмодерни творби – тя се отказва от един класически хронотоп в романите си, като местата на действие често се менят, времето задължително е съпътствано със скокове, ретроспекции и премълчавания, а самите събития се нижат привидно хронологично, но естествеността, която се наблюдава в почерка на Улицка, не дава много поводи за размисъл в този аспект от страна на читателя.

В по-горе цитираната статия на Велева се споменава и една допълнителна черта в стила на носителката на Букър, която през 2004 г. Амелия Личева също заявява на страниците на сп. „Култура“ – близостта с традицията, в частност близостта с Антон Павлович Чехов. Без възприемане или отхвърляне на посоченото твърдение, възможно е за момент да се съгласим с това, на което Личева акцентира в анализа си – по страниците на романите на Людмила Улицка има застой на времето, то често спира, а вечното спокойствие е само едно плахо обещание на ежедневието, което неведнъж не се

изпълнява. С Чехов я сближава и всевластващата тяга като основно и непробиваемо състояние на битието. Личева използва за описание на стила на Людмила Улицка словосъчетанието „руско писане“, като уточнява, че повърхностните сегменти на и около текста имат най-малко отношение със същността на тази по-особена творческа привичка: „Защото – ще го подчертая отново – руското писане не е зависимо толкова от произхода, колкото от духовните връзки, от бриколажа“ (Licheva 2004).

За стила на авторите от новия век може да се изпишат страници, подплатени с теоретични доказателства, да се направят анализи на междутекстовите връзки, които неминуемо имат отношение към цялостния художествен космос, но посоката на размишление в настоящия текст е друга. Позовавайки се на хода на читателската еволюция (отново казано с известна условност), съвсем естествено е да се обърне внимание първо на печатните издания на книгите на Улицка, а след това и присъствието ѝ в различните дигитални библиотеки и форуми.

До днес съотношението между преведените книги на Людмила Улицка на български език и издадените ѝ творби показва, че макар тя да се радва на широка популярност в родния си контекст, все още има известна бариера между нея и българската аудитория. Три издателства публикуват книгите ѝ – „Жанет 45“, „Парадокс“ и „Колибри“, до този момент няма преиздания. Преводачите София Бранц, Иван Тотоманов и Ася Григорова, работещи с издателство „Колибри“, превеждат респективно „Сонечка. Бедни роднини“ и „Медея и нейните деца“, „Казусът Кукоцки“ и накрая и „Непрекъснатата линия“. Здравка Петрова и „Жанет 45“ се ангажират с „Искрено ваш Шурик“, а Александрина Петрова и Доротея Монова от „Парадокс“ – „Даниел Щайн, преводач“. Почти всички книги са преведени в период на поне петгодишна дистанция от оригиналното издание, а електронни варианти за закупуване на книгите могат да се намерят само на творбите, публикувани след 2017 г.

Създалата се ситуация с българския книжен пазар си има своето резонно обяснение, а статията на Наталия Лункова „Русская проза на болгарском книжном рынке в XXI в.“ (2016) е само един от възможните прозорци, през които интересуващите се от актуалното състояние на българския книжен пазар могат да надникнат. Там може да се открие коментарът на Божана Апостолова, директор на издателство „Жанет 45“, върху трудностите пред българските издатели. Според нея те са свързани както с липсата на голям брой преводачи, така и с множество икономически проблеми. В отново поместен в горепосочения текст разговор с Георги Борисов, главен редактор на списание „Факел“, се настоява, че интересът към руската литература от края на миналия век е наличен, но

ПРИСЪСТВИЕТО НА ЛЮДМИЛА УЛИЦКА...

за да се поддържа той, има необходимост от външна помощ за осъществяването на амбициозната задача по популяризирането ѝ. Действително Борисов прави възможното за поддръжане на читателския интерес, като през 2005 г. под негово съставителство и редакция започва да се печата поредицата „Нова проза“, която обръща внимание на важни имена за руския литературен контекст преди настъпването на ХХІ век, част от които са Виктор Ерофеев, Венедикт Ерофеев, Едуард Лимонов и самата Людмила Улицка. В изследването си Лункова прави следното изказване за състоянието на българо-руските литературни отношения:

Все пак се смята, че основната причина, поради която руската литература не е представена така обширно в България, както беше преди 1989 г., се дължи вече не толкова на липсата на подкрепа от страна на Русия, колкото в промяната на читателските интереси и в динамиката на развитие на книжния пазар като цяло, което потвърждават и самите преводачи. (Lun'kova 2016)³

Една възможност за относително бързо запознаване с рецептивните настроения е платформата Goodreads, в която читателите имат възможността да оценяват творбата по система от една до пет звезди, да оставят коментар и да започнат разговор с друг потребител под информацията за отделните книги. Платформата позволява всеки профил да се превърне в личен архив на прочетена или планирана литература, а групирането по секции, създадени по усмотрението на потребителя, позволява бързото откриване на желаната творба. В платформата с коментари на български език са отразени книгите „Сонечка. Бедни роднини“, „Медея и нейните деца“, „Казусът Кукоцки“ и „Непрекъснатата линия“. В следващите няколко абзаца, за да се направят някакви потенциални изводи, реакциите спрямо творбите ще се коментират според поредността на публикуване на оригиналната книга. За целта на настоящия текст ще бъдат упоменати имената на потребителите по начина, по който присъстват в Goodreads.

Вече бе споменат фактът, че името на Улицка нашумява след излизането на повестта „Сонечка“ през 1992 г. В творбата се открива известна кръговост – започва с любовта на Сонечка към книгите, като тя сякаш съществува чрез световите в тях, а в края, след огорчението от предадената и изгубена любов, героинята преоткрива своята страст. Авторката е отличена с няколко престижни литературни награди, което със

---

³ Превод – мой, Д.Г.

сигурност има отношение към реакцията на публиката. Логично е награденият текст да създава усещането за качественост и всичко това да буди по-широк интерес към него. Сайтът Goodreads не може да се възприеме като достоверен източник за справка на литературните качества на което и да е произведение, нито пък може да предложи основа за пълнокръвно социологическо проучване. Плюсовете му се крият във възможността за свързване между хората и в завързването на интелектуални дискусии.

Под информацията за книгата „Сонечка. Бедни роднини“ се вижда в няколкото коментара на български език високата оценка и неспестените суперлативи по неин адрес. Един от отзивите с най-много харесвания показва и филологически подход при оценяването на положителните и отрицателните страни на текста. В същия коментар потребителят Nicko D нарича авторката „Чехов с рокля“, като това твърдение веднага може да се съотнесе и към споменатата статия на Радостина Велева, и към текста на Амелия Личева в „Култура“, както и към всички останали изказвания на литературоведи, споделящи мнението, че Людмила Улицка е отражение на традицията. Много от коментарите, включително и тези на чужди езици, акцентират върху психологизма в сборника, на редуването на битови картини с извънредни образи и т.н.

Един коментар прави впечатление, особено ако четящият има склонност към съпоставителни анализи, независимо дали те са осмислени и целенасочени, или пък са по-скоро първични и плод на моментната реакция. Потребителят Rux забелязва близости между Улицка и Андрей Платонов, особено когато става дума за вкоренения, но съвсем приглушен и много фонов фатализъм, без чието присъствие творбите на авторката щяха да са половинчати.

За „Медея и нейните деца“ от 2004 г. рецензиите са сходни – акцент върху силните страни и по-малко критика върху това, което не се е понаравило на аудиторията. Предвид заглавието в текста се наблюдава известна оксиморонност – героинята всъщност е бездетна, но грижата, която проявява към племенниците си, я превръща в стожер на семейния дух в творбата. Коментиран от читателите е само образът на Медея – почти не се споменава в отзивите на различни езици за ключово присъствие на някой от второстепенните образи, но това не означава задължително, че липсва колективно вникване в текста. По-скоро възможно обяснение е създалият се етикет в дигиталните среди по отношение на изкуството – творбата (книжна, филмова и т.н.) не се преразказва, за да не се лиши консумирацията я от удоволствието сам да достигне до определени усещания.

ПРИСЪСТВИЕТО НА ЛЮДМИЛА УЛИЦКА...

Единственото, което се коментира повече за романа на руската писателка, е склонността на Медея да оцелява въпреки промените във времето. В почти всеки сайт се споменава ролята на майка, която Медея възприема. Един от коментарите забелязва удивителната способност на авторката да побира огромна емоционална задълбоченост в не твърде много страници и го намира за впечатляващо свидетелство за таланта ѝ.

За по-късна творба като „Казусът Кукоцки“ коментарите са малко по-сурови, но пък няма особена разлика в чисто процентовото оценяване на текста – повечето творби на Людмила Улицка в сайта се движат в параметъра между 4 и 4.7 рейтинг. Още първият отзив се възпротивява срещу неестествено (според автора му) стоящия край на творбата. Не е тайна, че Улицка има известни моменти на залитане към езотеричното, дори в някои критически разработки е наречена магически реалист, затова пък един от упреците в същия отзив, че религиозното замества съветското мислене след разпада на СССР, може би е малко пресилен.

Потребителят Vesela с коментара си от 2018 г. се изказва в полза на романа, но все пак не му дава съвсем блестяща оценка. Определя романа като „странен“ и „многопластов“ и се спира върху парадоксалната липса на семейност в един текст, рекламиран именно като семеен роман. Текстът разглежда съдбата на гинеколога Павел Кукоцки в относително широк отрязък от време – действието се развива от Сталиновата забрана на абортите през 1936 г. до средата на 60-те години на ХХ в. Финалът е осмислен като силен, но за сметка на сюжетни пропуски във втората му част – той е по-скоро компенсиращ. За първи път е коментиран и образ, който не е заложен като централен – този на Таня. Всеки един от героите тук е „уникален“ и „интересен“ по своему според автора на кратката рецензия.

Мнение, което съвпада с това на Vesela, е открито в коментара на потребителя Nevena, като отново втората част на романа е възприета като слаба, разводнена и поне 60–70 страници от нея би било възможно да се премахнат, без това да навреди на основното в сюжета. Самата творба е оценена положително, но не е премълчан моментът с изгубения баланс – за автора на този коментар обрисованата картина на съзнанието, болно от деменция, е твърде преекспонирана и на моменти по-скоро досажда на четящия, а читателското очакване е притъпено.

За „Непрекъснатата линия“ сякаш липсва читателска подготвеност и творбите от сборника изглежда остават недоразбрани от аудиторията. Това е книгата, която е оценена най-слабо в сайта Goodreads. В нея почитателите на Улицка масово не откриват

искрата, с която авторката ги е привлякла първоначално, и самата тя е обвинена в повтораемост.

Един от най-положителните, но и достатъчно обективни коментари, е този на Emilia Vozhilova, в който се забелязва тънък психологизъм, а животът на главната героиня Женя е наречен „мозайка“ от щастливи мигове, пречупени през сълзи и горчивина. За първи път в коментар се появява и отношение към работата на преводача – преводът е описан като „великолепен, плавен, последователен“.

Тъй като Людмила Улицка е обект на изследване, по-скоро самата следа, която остава в чисто културните процеси, не може коментарът да се ограничи единствено до литературата. Романистката е с изключително активна позиция по съвременните граждански въпроси, пряко отнесени към руското общество. Поради тази причина името на авторката излиза от кръга само на читателите ѝ и нейните позиции намират отглас и в по-широк кръг.

Едно от местата, на които се чува ехото от гласа на Улицка, е сайтът „Площад Славейков“, където има две публикувани нейни интервюта до момента, като по-ранното от тях е поместено преди две години. Сайтът обаче не разполага със секция за коментари или пък с възможност за даване на някаква обратна връзка.

През месец октомври 2022 г. в дигиталното издание на списание „Култура“ се публикува доста личното есе на Людмила Улицка със заглавие „Русия се нуждае от команда „Свободно!“ и подзаглавие „Човекът в епохата на тоталитаризма. Бележки за свободата“, което обаче остава без особена реакция от страна на почитателите на списанието. В актуалния си текст Улицка залага на характерната автобиографичност и поставя като в емоционален капан всички предадени спомени и разказани картини от миналото.

Към настоящия момент за това, което предлага Людмила Улицка на съвременния български книжен пазар, може да се потвърди, че то все още е достатъчно атрактивно, но в никакъв случай авторката не заема водещи позиции с продажбите на книгите си, нито пък в интернет дискусиите на българската публика. От краткото наблюдение върху коментарите на български читатели в платформата Goodreads е възможно да се направи заключението, че малко по малко името на Улицка затихва в българския книжен живот. В крайна сметка романистката е осемдесетгодишна жена, чийто почерк е възможно на този етап да бъде пропит повече от опита и преживяното, отколкото от актуалното и „живо“ наблюдение върху нуждите на съвременните читатели. Разбира се, никой творец не е и длъжен абсолютно да се подчинява на желанията на съвременната публика.

ПРИСЪСТВИЕТО НА ЛЮДМИЛА УЛИЦКА...

Людмила Улицка неведнъж е споменавала, че твори на първо място за себе си, а заглавието на последната ѝ книга от 2020 г. „Бумажный театр: непроза, сборник сценариев, дневниковых записей, мемуаров и пьес“ (в буквален превод „Хартиеният театр: непроза, сборник сценарии, дневникови записки, мемоари и пиеси“) не противоречи особено на думите ѝ. Дали, как и кога Людмила Улицка може да (о)стане актуален автор са въпроси, на които вероятно ще може да се даде отговор след време. Възможностите са две – публиката или да не е достатъчно узряла за творчеството ѝ, или да е надживяла всичките посочени послания в текстовете. Такива заключения обаче се правят от дистанция и ще е твърде смел опитът да се заяви еднозначна позиция сега.

Библиография

- Veleva 2011*: Veleva, R. Lyudmila Ulitska – kriticheski prochiti. – Littera et Lingua, zima 2011. <<https://naum.slav.uni-sofia.bg/node/1835>> [viewed 09.01.2024]. [*Велева 2011*: Велева, Р. Людмила Улицка – критически прочити. – Littera et Lingua, зима 2011. <<https://naum.slav.uni-sofia.bg/node/1835>> [прегледан 09.01.2024.]
- Licheva 2004*: Licheva, A. Rusko pisane. – Elektronno spisanie „Kultura“, 2004, 35 (2602) <<https://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/10140>> [viewed 09.01.2024]. [*Личева 2004*: Личева, А. Руско писане. – Електронно списание „Култура“, 2004, 35 (2602) <<https://newspaper.kultura.bg/bg/article/view/10140>> [прегледан 09.01.2024.]
- Lun'kova 2016*: Lun'kova, N. Russkaya proza na bolgarskom knizhnom rynke v XXI v. – V: Khudozhestvennyy perevod i yego rol' v literaturnom protsesse Tsentral'noy i Yugo-Vostochnoy YEvropy, Red. I. Adel'geym. Moskva: Institut slavyanovedeniya RAN, 2016, 89–97. [*Лунькова 2016*: Лунькова, Н. Русская проза на болгарском книжном рынке в XXI в. – В: Художественный перевод и его роль в литературном процессе Центральной и Юго-Восточной Европы, Ред. И. Адельгейм. Москва: Институт славяноведения РАН, 2016, 89–97.]